

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Є.А. Фролов, Т.Ю. Павленко, А.Л. Берднікова,
В.В. Мотін, Є.В. Попов

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Навчальний посібник
до самостійного вивчення дисципліни

Харків «ХАІ» 2009

ББК 65.262.Я73

Бюджетна система: навч. посіб. до самостійного вивчення дисципліни / Є.А. Фролов, Т.Ю. Павленко, А.Л. Берднікова й ін. —Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2009. — 54 с.

З урахуванням певної навчальної програми викладено основи бюджетної справи в Україні. Особливу увагу приділено питанням формування Державного бюджету й контролю за виконанням бюджетів.

Для студентів економічних і фінансових спеціальностей.

Іл.1. Табл.7. Бібліогр.: 8 назв

Рецензенти: проф. В.І. Успенко,
канд. екон. наук, проф. Н.М. Крихтіна

© Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», 2009 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. СУТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ Й РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Економічна суть і функції бюджету.....	6
1.2. Роль бюджету в розвитку фінансової діяльності держави.....	10
2. БЮДЖЕТ ЯК ГОЛОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ДЕРЖАВИ.....	11
2.1. Місце Державного бюджету в системі фінансових планів держави.....	11
2.2. Бюджетне планування й прогнозування.....	12
3. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДжЕРЕЛА ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ.....	14
3.1. Збалансованість бюджетів як принцип бюджетної системи України.....	14
3.2. Економічна природа дефіциту Державного бюджету й шляхи його подолання	15
4. БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ.....	16
4.1. Бюджетний устрій України.....	16
4.2. Побудова бюджетної системи України.....	18
5. СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ.....	20
5.1. Міжбюджетні відносини й необхідність перерозподілу бюджетних коштів.....	20
5.2. Суть і види міжбюджетних трансфертів.....	21
6. СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ.....	22
6.1. Особливості сучасних бюджетних відносин.....	22
6.2. Доходи Державного бюджету.....	24
6.3. Доходи місцевих бюджетів.....	25
7. СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ.....	27
7.1. Поняття й принципи організації видатків Державного бюджету.....	27
7.2. Методи фінансування державних видатків.....	28
7.3. Види видатків Державного бюджету.....	30
8. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ Й НАУКУ.....	31
8.1. Видатки держави на розвиток економіки.....	31
8.2. Необхідність і склад видатків на науку.....	32
9. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ.....	34
9.1. Необхідність і суть видатків держави на соціальний	

захист і соціальну сферу.....	34
9.2. Визначення обсягу видатків держави на соціальну сферу й соціальний захист та їх розмежування між ланками бюджетної системи.....	37
10. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА УПРАВЛІННЯ Й ОБОРОНУ.....	38
10.1. Характер і зміст видатків бюджету на державне управління.....	38
10.2. Видатки Державного бюджету на оборону: їхні склад і специфіка.....	40
11. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ.....	41
11.1. Державний борг і необхідність управління ним.....	41
11.2. Видатки Державного бюджету на обслуговування внутрішнього боргу.....	43
12. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	44
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	53

ВСТУП

Бюджетні проблеми в суспільстві завжди є найважливішими, оскільки торкаються інтересів кожної людини. Державний бюджет відображає реальні економічні відносини між державою й іншими економічними суб'єктами стосовно утворення й використання централізованого фонду грошових ресурсів країни.

Становлення бюджетної системи України було започатковане з прийняттям Закону «Про бюджетну систему Української РСР» (1990 р.), згідно з яким Державний бюджет складається з двох самостійних ланок: загальнодержавного й місцевих бюджетів. У 1992 р. Україна вперше склала Державний бюджет як незалежна держава, в 2001 році прийняла Бюджетний кодекс.

Загальне державне регулювання бюджетних відносин в Україні здійснюється на основі норм і положень Конституції, Бюджетного кодексу, Закону «Про місцеве самоврядування», законів про Державний бюджет України на відповідний рік та інших нормативних документів.

Метою вивчення дисципліни «Бюджетна система» є оволодіння студентами базовими знаннями з організації та функціонування бюджетної системи й бюджетної політики.

Основні завдання, що стоять перед студентами під час вивчення дисципліни:

- ознайомитись з теоретичними основами формування й використання бюджету держави, бюджетного устрою і принципів побудови бюджетної системи, державного кредиту й управління державним боргом;
- дослідити методи й джерела формування доходів бюджету, напрями й форми фінансування видатків;
- оволодіти методикою визначення обсягів бюджетних видатків на реалізацію функцій держави.

Динамізм бюджетних відносин у сучасній економіці України потребує постійного відстеження нових законодавчих і нормативних актів, які стосуються бюджетів, нової бюджетної статистики, нових оцінок тощо. Це орієнтує студента на постійну творчу роботу під час вивчення дисципліни «Бюджетна система».

1. СУТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ Й РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

1.1. Економічна суть і функції бюджету

Існування держави пов'язане з формуванням і розподілом ресурсів, призначених для виконання державою її функцій. Ще у 1863 р. німецьким економістом А. Вагнером було сформульовано закон про постійно зростаючу державну діяльність (далі він дістав назву закону Вагнера). Згідно з цим законом у майбутньому широкий поділ праці, зростання частки міського населення, ускладнення транспортних і правових відносин призведуть до зростання витрат на управління, армію, флот і дипломатичні служби, а отже, до поширення функцій держави й необхідності їх фінансування.

Центральне місце у фінансовій системі належить бюджетній системі. Саме за допомогою бюджетної системи створюють грошові фонди, відповідних державних та адміністративно-територіальних утворень. У свою чергу, розмір цих фондів визначається результативністю фінансової діяльності держави.

Від ефективної фінансової діяльності держави залежать розміри доходів бюджету, видатків, співвідношення їх між сферами економіки. Одним з головних принципів фінансової діяльності держави є принцип плановості, який означає, що кожна сфера державної діяльності будується на основі фінансово-планових актів. Разом з тим виконання державою своїх функцій, які чітко визначено Конституцією України, потребує наявності фінансових і матеріальних коштів. Будь-яка держава не може ефективно функціонувати й розвиватися без розрахунку своїх доходів і витрат на наступний період. Для цього державі необхідно мати її головний плановий акт бюджету.

Слово «бюджет» походить від англ. budget (чемодан, мішок з грошима) — розпис грошових доходів і витрат на певний період. Згідно з Бюджетним кодексом України бюджет — це план формування й використання фінансових ресурсів для вирішення завдань і функцій, які здійснюють органи державної влади, органи влади Автономної Республіки (АР) Крим та органи місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Якщо розглядати історію розвитку значення слова «бюджет», слід зазначити, що трансформація цього поняття відбувалася разом зі зміною понять «функції держави», «податки», «державні видатки», «кредит» та ін.

Якщо структуру бюджету розглядати з позиції економічної суті, то відобразити її можна у вигляді схеми, показаної на рис. 1.1.

Бюджет як правова категорія регулює бюджетні відносини у державі. За матеріальним змістом бюджет — це грошовий фонд, що належить до

централізованих фондів.

Бюджет є невід’ємною частиною ринкових відносин і водночас важливим інструментом реалізації державної політики. Тому стає важливим усвідомлення природи Державного бюджету, особливостей його формування й функціонування, способів використання.

Взагалі бюджет є складним і багатогранним явищем у суспільстві. В. М. Опарін пропонує його розглядати з трьох боків: як економічну категорію, правову категорію, за матеріальним змістом.

Як економічна категорія Державний бюджет відображає грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, й підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності й фізичними особами – з іншого, стосовно утворення централізованого грошового фонду держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя й задоволення інших суспільних потреб.

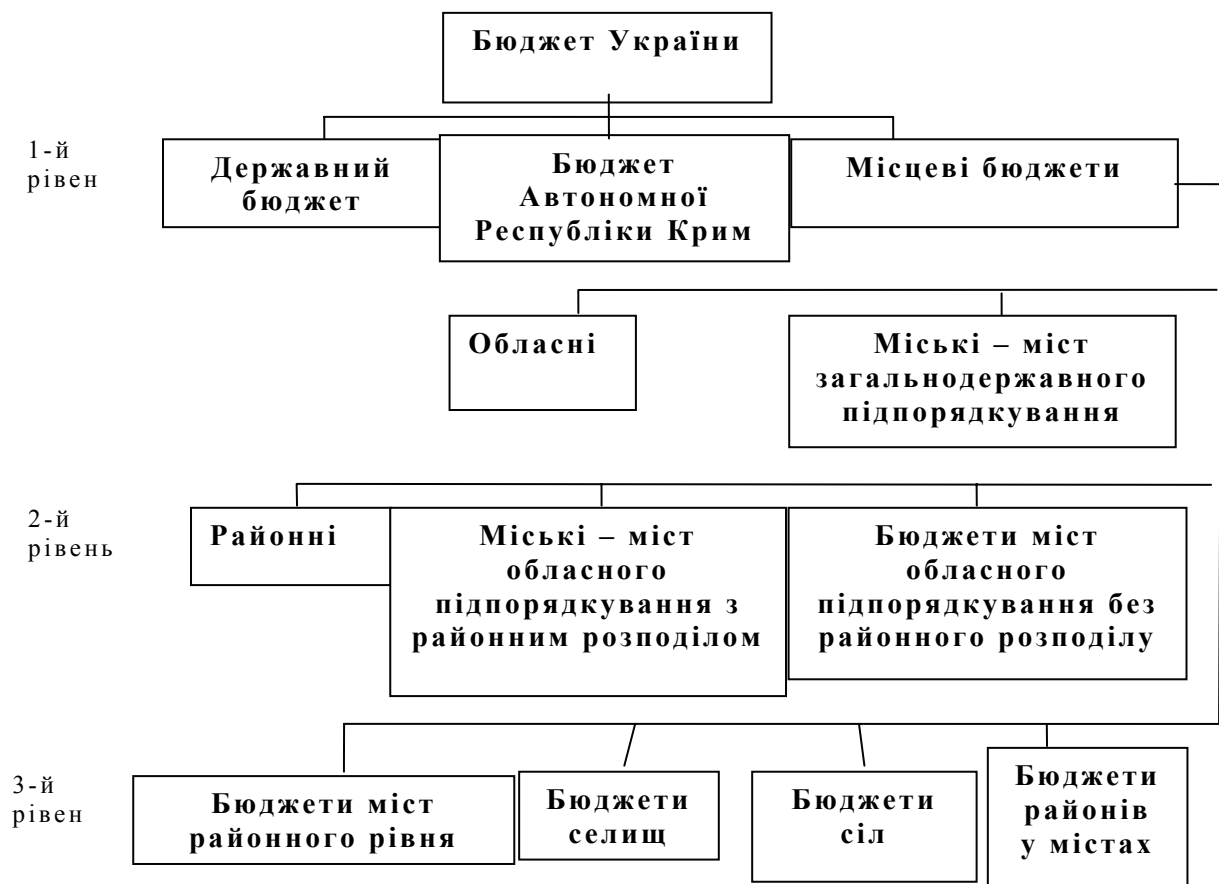

Рис. 1.1. Структурна побудова Державного бюджету України

Розглядаючи бюджет як економічну категорію, слід зазначити, що він є складовою грошових відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом ВВП і національного доходу України.

До чинників, що визначають центральне місце бюджету в системі фінансових планів держави, належать такі:

- у Державному бюджеті сконцентровано приблизно 2/3 фінансових ресурсів держави;
- за рахунок Державного бюджету фінансуються основні державні витрати;
- упорядкування й виконання Державного бюджету пов'язане з упорядкуванням і виконанням інших фінансових планів;
- Державний бюджет – основне джерело фінансування зовнішньоекономічної діяльності держави;
- Державний бюджет є інструментом фінансового контролю за формуванням і використанням грошових фондів в економіці держави;
- Державний бюджет – головне джерело коштів, необхідних для діяльності держави.

Надання населенню суспільних благ стає однією з функцій держави в економіці вільної конкуренції, фінансування яких здійснюється за рахунок Державного й місцевих бюджетів. Економічна природа бюджету проявляється саме в тому, що за його допомогою держава надає суспільству унікальні блага й послуги, які істотно впливають на рівень добробуту й якість життя. До таких благ належать оборона країни, національна безпека й правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо.

До специфічних ознак бюджетних відносин слід віднести:

- 1) перерозподільний характер — бюджет виконує функції перерозподілу ВВП між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, а також перерозподілу коштів у часі через використання державних позик;
- 2) всеохоплюючий характер — у ці відносини вступають усі юридичні й фізичні особи;
- 3) законодавче регулювання, яке здійснюється на основі Бюджетного кодексу, податкового законодавства, Закону про бюджет на відповідний рік, іншими законами й нормативними актами, що регламентують надходження доходів і фінансування видатків.

За формою прояву Державний бюджет — це головний фінансовий план держави на поточний рік, що має силу закону, в якому відображається діяльність держави, місцевих органів влади й управління. Бюджет як фінансовий план держави відіграє дуже важливу роль у її діяльності.

Суть Державного бюджету реалізується через його функції: мобілізацію коштів у руках держави; їх використання з метою задоволення загальнодержавних потреб; контроль за своєчасністю й повнотою

надходження фінансових ресурсів у розпорядження держави, за ефективністю їх використання.

Функції Державного бюджету є об'єктивними. До них слід віднести такі: здійснення перерозподілу національного доходу; створення умов для державного регулювання й стимулювання економіки; фінансова реалізація державної соціальної політики; вплив на структурну перебудову економіки; встановлення напрямків зовнішньоекономічних зв'язків держави; стабілізація процесів суспільного відтворення.

Згідно зі світовим досвідом роль держави у розподільних процесах зростатиме в міру розвитку ринкових відносин, і бюджет у цьому разі є найдосконалішим засобом для здійснення державою своїх функцій.

На кожному етапі розвитку цивілізованої держави органи державної влади й управління повинні розробити такий бюджетний механізм, який забезпечив би втілення поставлених завдань. За умов розбудови української держави реалізація специфічних завдань потребує нетрадиційних підходів до розроблення бюджетного механізму.

З економічної точки зору бюджетний механізм – це сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації й використання бюджетних коштів. Бюджетний механізм має бути реальним втіленням основ бюджетної політики, відображати певну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних і соціальних завдань на певному етапі розвитку держави.

Бюджетний механізм повинен мати низку важелів, за допомогою яких держава здійснювала б розподільні й перерозподільні функції. За умов переходу до ринку ці важелі мають бути систематизовані як ті чи інші підсистеми бюджетного механізму, які включали б таке: розроблення законодавчих та інших нормативних документів, що стосуються бюджету, бюджетного планування, регулювання рівня, нормування, фінансування, внутрішньобюджетного розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів, економічного стимулювання, економічного санкціонування; бюджетну звітність; бюджетний контроль тощо.

Тому головними завданнями бюджетної політики України за умов поглиблення ринкових реформ є припинення спаду виробництва й забезпечення фінансової стабілізації. Для цього треба насамперед вжити невідкладних заходів щодо зміцнення грошового обігу як підґрунтя для успішних економічних реформ. Лише за умов стійкого й добре організованого грошового обігу можна реалізувати взаємозв'язки між усіма учасниками й складовими господарського механізму стимулювання інвестиційної активності; намагання збільшення частки фонду нагромадження в усьому обсязі національного доходу; зменшення непродуктивних витрат бюджету на державні дотації окремим галузям матеріального виробництва; зміцнення дохідної частини бюджету за

рахунок удосконалення системи оподаткування й зміцнення контролю за повнотою сплати податків; створення системи дійового фінансового контролю за ефективним і цілеспрямованим використанням державних видатків; посилення контролю за обсягом державного боргу.

Ураховуючи теоретичні засади бюджету, а також його практичне призначення, бюджет України, як і бюджети розвинених країн, слід вважати економічною категорією, централізованим фондом грошових коштів України, центральною ланкою фінансової системи, основним фінансовим планом держави.

1.2. Роль бюджету в розвитку фінансової діяльності держави

Бюджет як фінансовий план відіграє важливу роль у діяльності держави. Він визначає можливості й пріоритети держави, роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Бюджет спрямовує фінансову діяльність держави, робить її конкретною й фінансово забезпеченою. З матеріального боку бюджет – централізований грошовий фонд держави. Обсяг бюджету характеризує річну суму коштів, що проходять через цей фонд. Він перебуває у постійному русі: практично щодня до фонду надходять кошти й здійснюється фінансування витрат.

Базовим джерелом нормативного регулювання бюджету в Україні є Конституція. Законодавчо відносини стосовно складання, розгляду звітів про виконання й контроль за виконанням Державного бюджету регулює Бюджетний кодекс України, прийнятий 02.06.01 р. за № 2542-ПІ. Детальні бюджетні відносини протягом певного періоду встановлює Закон України «Про Державний бюджет України».

У цьому документі встановлюється співвідношення між Державним й місцевими бюджетами, а отже, створюються політичні засади відносин між органами державної й місцевої влади. Наприклад, до доходів загального фонду місцевих бюджетів належать: єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва (крім частини єдиного податку для суб'єктів нечисленного підприємництва, що зараховується до Пенсійного фонду України, й відрахувань на обов'язкове соціальне страхування); акцизний збір з виготовлення в Україні товарів (крім акцизного збору з вироблених в Україні нафтопродуктів і транспортних засобів), що сплачується платниками за місцезнаходженням в АР Крим і зараховується до доходів бюджету АР Крим; плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями й тютюновими виробами, яка зараховується до доходів бюджету АР Крим, обласних бюджетів і міських бюджетів міст Київ і Севастополь; дотації й субвенції з Державного бюджету України; доходи, що підлягають зарахуванню до загального фонду місцевих бюджетів згідно зі статтями 64, 66, 69 Бюджетного кодексу України; податок на прибуток

підприємств комунальної власності, засновниками яких є Верховна Рада АР Крим, обласні, районні, міські, селищні й сільські ради, що зараховується до бюджету АР Крим, відповідних обласних, районних, міських, селищних і сільських бюджетів; фіксований податок на доходи від підприємницької діяльності, який зараховується до відповідних місцевих бюджетів у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України для прибуткового податку з громадян, крім частини цього податку у розмірі 10 %, що згідно із законом зараховується до Пенсійного фонду України.

2. БЮДЖЕТ ЯК ГОЛОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ДЕРЖАВИ

2.1. Місце Державного бюджету в системі фінансових планів держави

Бюджет як річний фінансовий план являє собою кошторис (розпис) доходів і видатків держави, затверджений органами законодавчої та представницької влади у вигляді закону.

Фактичний бюджет відображає реальні видатки, доходи й дефіцит за певний період. Структурний бюджет визначає, якими мають бути видатки, доходи й дефіцит, якщо економіка функціонує з урахуванням потенційного обсягу виробництва. Циклічний бюджет показує вплив ділового циклу на бюджет і визначає зміни видатків, доходів і дефіциту, які виникають внаслідок того, що економіка працює не за потенційним обсягом виробництва, а перебуває у стані кризи або зростання. Циклічний бюджет є різницею між фактичним і структурним бюджетами.

Структура бюджету як фінансового плану відображає склад і питому вагу доходів і видатків. Загалом вона є досить стабільною, хоча щороку можуть відбуватися певні зміни.

Державні доходи – це грошові відносини, що складаються між державою, фізичними і юридичними особами в процесі вилучення й акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавному фонді з метою їх подальшого використання.

Склад доходів Державного бюджету визначається Бюджетним кодексом України й Законом про Державний бюджет на відповідний рік. З 2000 р. Державний бюджет України поділено на дві складові частини: загальний фонд і спеціальний фонд. До доходів загального фонду Державного бюджету належать ті, що призначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних видатків і не спрямовуються на конкретну мету. Доходи спеціального фонду призначені лише для фінансування конкретних заходів (цілей).

Державні видатки як економічна категорія – це грошові відносини стосовно розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування

загальнодержавних потреб соціально-економічного розвитку.

Склад видатків бюджету визначається функціями держави й характером її фінансової діяльності. Видаткову частину Державного бюджету теж поділено на дві складові частини: видатки загального фонду й видатки спеціального фонду.

Видатки спеціального фонду фінансуються за рахунок цільових доходів, виділених під конкретну мету (наприклад, цільові фонди, які включені в бюджет на відповідний рік). Видатки загального фонду фінансуються за рахунок доходів загального фонду бюджету й не мають конкретних (закріплених) джерел фінансування.

2.2. Бюджетне планування й прогнозування

Бюджетне планування – це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення доходів і видатків бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу. Воно є складовою частиною фінансового планування й ґрунтується на одних з ним принципах.

Бюджетне планування — досить складний і недостатньо розроблений у методичному плані процес. Особливо це відчувається в умовах переходу до ринку, коли втратила своє значення система планування, яка існувала раніше. Необхідність удосконалення бюджетного планування обумовлена тим, що під час розроблення показників бюджету закладається той механізм, який держава повною мірою може використати для регулювання економічних і соціальних процесів у народному господарстві.

Бюджетне планування в Україні відбувається відповідно до вимог Бюджетного кодексу, який передбачає класифікацію видатків бюджету за цільовими програмами.

Програмно-цільовий метод спрямовано на визначення першочергових цілей держави, складання програм для їх досягнення, забезпечення цих програм фінансовими ресурсами, на оцінювання ефективності використання бюджетних коштів у процесі виконання завдань програми.

Основними етапами такого планування є визначення пріоритетних цілей органів державної влади й розроблення стратегії їх виконання. Такі завдання мають відображатися у програмних і прогнозних документах уряду для складання відповідних програм щодо виконання визначених цілей. Програми розробляють головні розпорядники бюджетних коштів (міністерства й відомства) згідно з прогнозними й програмними документами уряду. Особливістю цього етапу планування є визначення конкретних завдань для виконання програми. Кожна програма може мати одне або кілька завдань, які являють собою короткострокову мету й розробляються у межах наявних ресурсів. Отже, головні розпорядники планують свою податкову діяльність на основі розроблених програм і

визначених завдань. Треба зазначити, що програми складаються на довгостроковий період (3 — 5 років), завдання стосовно їх виконання (визначення потрібного обсягу ресурсів для реалізації програми) — у межах одного або двох бюджетних періодів. Головні розпорядники на підставі плану своєї діяльності на коротко- й середньостроковий періоди розподіляють фінансові ресурси, необхідні для виконання відповідних завдань. На основі таких розрахунків розробляються бюджетні запити головних розпорядників, які подаються на розгляд до Міністерства фінансів (прогнозування системи показників ефективності використання бюджетних коштів для виконання програм і відповідних завдань головного розпорядника коштів).

Бюджетне прогнозування — визначення вірогідних показників доходів і видатків бюджету на перспективу. По суті це науково-аналітична стадія розроблення бюджету, в процесі якої формулюється концепція, обґрунтовуються шляхи її вирішення й основні цілі, які мають бути досягнуті.

У бюджетній роботі прогнозування почало застосовуватися в останні роки, тому більша частина розрахункового апарату знаходиться в неопрацьованому, тобто початковому, стані. Проте прогнозування показників бюджету має велике майбутнє в Україні, тому заслуговує на особливу увагу. В умовах ринкової економіки, коли суттєво змінюються інформаційні джерела для розроблення бюджету, прогнозування може стати надійним інструментом фінансової політики держави.

Бюджетне прогнозування — один з видів економічного прогнозування, який у часі може поділятися на короткострокове (1 – 5 років) і довгострокове (5 – 10 років). Найбільш прийнятними його методами є екстраполяція, моделювання, експертне оцінювання. Послідовність робіт при прогнозуванні показників бюджету: визначення завдань, цілей; збір і аналіз інформації; вибір моделі прогнозування (розроблення рекомендацій для оптимізації рішень, які приймаються за даними прогнозних розрахунків).

Бюджетний контроль є одним з видів фінансового контролю, що здійснюється в процесі складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів. Бюджетний контроль спрямовано на встановлення фактів порушення чинного законодавства при визначенні доходів і видатків бюджету. Його здійснюють на державному рівні законодавчі й виконавчі органи влади, а на рівні місцевих органів самоврядування – представницькі й адміністративні структури.

Результати бюджетного контролю дають широку інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у галузі фінансової та бюджетної політики держави.

3. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФЦИТ І ДЖЕРЕЛА ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ

3.1. Збалансованість бюджетів як принцип бюджетної системи України

Збалансованість бюджету є необхідною умовою подолання економічного спаду української економіки. Для дотримання цього принципу бюджетної системи вітчизняні економісти рекомендують низку заходів: введення суворої фінансової дисципліни у всіх ланках державних фінансів; розширення дерегуляційних і приватизаційних процесів, що сприятимуть усуненню економічних і адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва; формування Державного бюджету заради досягнення визначених результатів і сприяння зацікавленості всіх ланок державного управління у цих результатах; започаткування нової ідеології визначення державних задач і пріоритетів; припинення нарощування соціальних заборгованостей; скорочення державного боргу; поступове зниження частки перерозподілу ВВП через бюджет.

До найважливіших напрямків збалансування належать також зниження податкового навантаження на виробництво при одночасному розширенні податкової бази шляхом зменшення привілеїв і податкових пільг, вжиття додаткових заходів, спрямованих на зменшення податкової заборгованості для бюджетів усіх рівнів. Державна політика у сфері державних фінансів має бути спрямована на формування соціально орієнтованої системи, стабілізацію економічного середовища, що створить необхідні й сприятливі умови для досягнення довготривалого економічного зростання, підвищення життєвого рівня населення, розширення можливостей розвитку бізнесу. Бездефіцитність бюджету України може істотно вплинути на поліпшення макроекономічної ситуації і забезпечення фінансової стабільності держави.

Згідно з Бюджетним кодексом України принцип збалансованості означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період. Інакше кажучи, ідеальне виконання бюджету передбачає повне покриття видатків доходами. Але на практиці, як правило, обсяги видатків і доходів бюджету не збігаються.

Трансферти – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів АР Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основах.

Чисте кредитування (кредитування за вирахуванням погашення) — операції, пов'язані з наданням коштів з бюджету на умовах повернення, платності й строковості, в результаті яких з'являються зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету.

Перевищення доходів над видатками формує активне сальдо профіциту бюджету. Згідно з бюджетним законодавством бюджети всіх рівнів мають складатися без профіциту.

Профіцит бюджету затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу.

Найбільш складною ситуацією, яка найчастіше має місце в економічній практиці, є дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами.

3.2. Економічна природа дефіциту Державного бюджету й шляхи його подолання

Бюджетний дефіцит як економічна категорія відображає співвідношення між доходами і видатками бюджету з перевищенням видатків.

Сам по собі дефіцит бюджету не може бути надзвичайно негативним для розвитку економіки й динаміки життєвого рівня населення. У сучасному світі немає держави, яка б у ті чи інші періоди своєї історії не мала проблем з бюджетним дефіцитом. Навіть економічно розвинуті країни, як правило, мають дефіцитний бюджет. Усе залежить від причин його виникнення й напрямів витрачання державних коштів.

1. Наочно-реальний дефіцит. Обсяг такого дефіциту дорівнює загальним доходам від податків за вирахуванням видатків на державні закупівлі й трансфертні платежі. Під трансфертними платежами у західних країнах розуміють фінансові ресурси, що передаються з бюджету центрального уряду до бюджетів місцевого самоврядування, а також з бюджетів територіальних одиниць вищого адміністративного рівня до бюджетів одиниць нижчого адміністративного рівня. За рахунок трансфертів у багатьох країнах формується більша частина доходів місцевих органів влади.

2. Структурний дефіцит. Цей вид дефіциту являє собою різницю між доходами й витратами при діючій фіскальній політиці (рівень оподаткування й поточних витрат) і базовому рівні безробіття. Коли економічна система переживає період спаду, а рівень безробіття перевищує базовий, наочно-реальний дефіцит бюджету перевищує рівень структурного дефіциту у зв'язку з виплатою допомоги на випадок безробіття й за іншими соціальними програмами, а також частковим падінням доходів населення.

3. Циклічний дефіцит. Дефіцит може бути наслідком здійснення крупних державних вкладень у розвиток економіки. В цьому випадку він відображає не кризовий перебіг суспільних процесів, а державне регулювання економічної кон'юнктури, прагнення забезпечити прогресивні зрушення в структурі суспільного виробництва.

Відомо, що бюджетні дефіцити виникають у результаті надзвичайних

обставин — війн, стихійних лих тощо, коли звичайних резервів стає недостатньо й держава вимушена звертатись до особливих джерел фінансових ресурсів.

З метою зниження рівня бюджетного дефіциту відповідні державні структури в першу чергу повинні використовувати додаткові неемісійні кошти.

До програми конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту слід включити й послідовно запроваджувати в життя такі, які, з одного боку, стимулювали б приплив коштів до бюджетного фонду країни, а з іншого — сприяли б скороченню державних витрат. До них можна віднести: випуск державних цінних паперів; зміну напрямків інвестування бюджетних коштів у галузі економіки з метою значного підвищення фінансової віддачі з кожної гривні; більш широке використання фінансових пільг і санкцій, які дозволяють враховувати специфічні умови господарювання й стимулюють зростання суспільного виробництва; скорочення сфери державної економіки й державного фінансування.

Таким чином, основними причинами виникнення дефіциту Державного бюджету в Україні є зниження обсягів виробництва й скорочення доходів бюджету, низька податкова дисципліна, наявність значного тіньового сектора в економіці, надмірні державні витрати за окремими статтями бюджету. Ліквідація або значне зменшення зазначених негативних явищ — основні напрямки скорочення дефіциту Державного бюджету в Україні.

4. БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

4.1. Бюджетний устрій України

Структура бюджету розглядається у горизонтальному й вертикальному розрізах. У горизонтальному розрізі вона характеризується складом доходів і видатків, а також їхньою питомою вагою.

У вертикальному розрізі структура бюджету розглядається за рівнями державної влади й управління і характеризується взаємозв'язаними поняттями «бюджетний устрій» і «бюджетна система».

Бюджетний устрій визначає, яким чином здійснюється побудова бюджетної системи.

Бюджетна система відображає сукупність усіх видів бюджетів, що створюються в даній країні відповідно до її бюджетного устрою.

Бюджетний устрій являє собою організовані принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язків між бюджетами.

Основи бюджетного устрою бюджетної системи України, її структура, принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу й

міжбюджетних відносин та інші моменти визначаються Бюджетним кодексом України. Бюджетним кодексом регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів і розгляду звітів про їх виконання, а також у внаслідок контролю за виконанням Державного бюджету України й місцевих бюджетів.

Бюджетний устрій ґрунтується на таких основах:

1. Відокремлення видів бюджетів, що створюються в даній країні.

Відповідно до такого підходу у бюджетній системі розрізняють центральні й місцеві бюджети. До центральних належать централізований бюджет країни (в Україні — Державний бюджет) і центральні бюджети федеративних утворень (наприклад, Республіканський бюджет АР Крим).

За рівнями адміністративного поділу місцеві бюджети розрізняються на централізовані відповідно до певної адміністративної одиниці (обласні, районні, міські) й децентралізовані (міст, сіл, селищ і районів у містах).

2. Установлення принципів побудови бюджетної системи.

Принципи побудови бюджетної системи характеризують взаємозв'язок і підпорядкованість бюджетів. Можливі два альтернативні варіанти: принцип єдності й принцип автономності.

Принцип єдності означає, що всі бюджети, які створюються у даній країні, являють собою єдине ціле.

Видатки на здійснення делегованих державних повноважень — це видатки, які визначаються функціями держави й можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найефективнішого їх використання. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів і бюджетних трансфертів. Розмежування видів видатків на здійснення делегованих державних повноважень між місцевими бюджетами відбувається на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуг і наближення їх до безпосереднього споживача.

Видатки на здійснення власних повноважень — це видатки на реалізацію прав, обов'язків і функцій місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. Такі видатки виконуються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Розподіл видатків може ґрунтуватися на двох принципах: відомчій підпорядкованості й територіальному розташуванні об'єктів фінансування.

Бюджетне субсидіювання – передача коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги.

Існують три види бюджетного субсидіювання: бюджетні субсидії, бюджетні субвенції, бюджетні дотації.

Бюджетна субсидія може бути цільовою (на конкретні видатки) й знеособленою. Вона не пов'язана безпосередньо з фінансовим станом бюджету, який її отримує.

Бюджетна субвенція – різновид цільової субсидії, яка передбачає участь у фінансуванні певних заходів і програм бюджету, що її видає, та бюджету, що її отримує.

Бюджетна дотація – цільова фінансова допомога на покриття дефіциту відповідного бюджету. Залежно від можливостей бюджету, що її видає, покриття може бути повним або частковим.

Особливим видом субсидіювання є встановлена Бюджетним кодексом України дотація вирівнювання. Вона визначається за спеціальними формулами як різниця між обсягом видатків бюджету, визначеним на основі встановлених державних стандартів соціальної забезпеченості, та наявними у цьому бюджеті доходами.

Вилучення коштів — явище, зворотне дотації, тобто це передача коштів бюджетного надлишку з бюджетів нижчого рівня до бюджету вищого рівня.

4.2. Побудова бюджетної системи України

Бюджетна система України під час її становлення була визначена Законом «Про бюджетну систему України» [8]. Перша редакція Закону, прийнята у 1991 р. одночасно з проголошенням незалежності, юридично зафіксувала створення власної бюджетної системи, яка є одним з атрибутів держави. Другу редакцію Закону прийнято у 1995 р.

Зараз відбувається реформування всіх сторін соціально-економічного устрою держави, у тому числі формування нових ознак бюджетної системи.

Бюджетна система України – сукупність Державного й місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

На сьогодні відповідно до Бюджетного кодексу України бюджетна система держави включає: Державний бюджет, бюджет АР Крим і місцеві бюджети.

Сукупність усіх бюджетів, які входять до складу бюджетної системи, становить зведений бюджет України. Він використовується для аналізу й визначення принципів державного регулювання економічного й соціального розвитку України.

Бюджет АР Крим об'єднує Республіканський бюджет і бюджети районів і міст республіканського підпорядкування.

До місцевих бюджетів належать обласні, міські, районні, районні у містах, селищні й сільські бюджети.

Бюджет області об'єднує обласний бюджет, бюджети районів і міст обласного підпорядкування.

Бюджет району об'єднує районний бюджет, бюджети міст районного підпорядкування, селищні й місцеві бюджети.

Бюджет міста, що має районний розподіл, об'єднує міський бюджет і бюджети районів, які входять до його складу.

Для побудови життєздатної, ефективної бюджетної системи необхідно суворо дотримуватися певних принципів.

1. *Принцип єдності бюджетної системи України.* Забезпечується єдиними правовою базою, грошовою системою, регулюванням бюджетних відносин, бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів й ведення бухгалтерського обліку й звітності.

2. *Принцип збалансованості.* Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період.

3. *Принцип самостійності.* Державний і місцеві бюджети є самостійними. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади, органів влади АР Крим та органів місцевого самоврядування на визначення напрямків використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради АР Крим і відповідних рад самостійно й незалежно одна від іншої розглядати й затверджувати відповідні бюджети.

4. *Принцип повноти.* До складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів і витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування.

5. *Принцип обґрунтованості.* Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави й розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик і правил.

6. *Принцип ефективності.* Під час складання й виконання бюджетів учасники бюджетного процесу мають прагнути досягти поставлених цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів і максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

7. *Принцип субсидіарності.* Це розподіл видів видатків між Державним і місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, які мають ґрунтуватися на максимально можливому наближенні суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

8. *Принцип цільового використання бюджетних коштів.* Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетним планом.

9. *Принцип справедливості й неупередженості.* Бюджетна система України будується на основі справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами.

10. *Принцип публічності й прозорості.* Державний бюджет України й місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються Верховною Радою України, Верховною Радою АР Крим і

відповідними радами.

11. Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу. Кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Організація функціонування бюджетної системи включає:

- зведений (консолідований) бюджет;
- законодавчу й нормативну бази;
- органи управління;
- комплекс міжбюджетних відносин між платниками податкових і неподаткових платежів, державою й отримувачами бюджетних коштів, Державним і місцевими бюджетами.

Нормативно-правовими актами, що регулюють бюджетні відносини в Україні, є Конституція України, Бюджетний кодекс, Закон про Державний бюджет України на відповідний рік, інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України й центральних органів виконавчої влади, прийняті на підставі Бюджетного кодексу; рішення органів АР Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного кодексу.

5. СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ

5.1. Міжбюджетні відносини й необхідність перерозподілу бюджетних коштів

Основне призначення бюджету — регулювання розподілу й перерозподілу ВВП за сферами й галузями економіки, адміністративно-територіальними одиницями, верствами населення, що ґрунтується на потребах ринкового господарства відповідно до існуючої фінансової політики.

Згідно з Конституцією України регіональні фінанси забезпечують фінансування широкого кола заходів, пов'язаних з потребами населення й держави. За допомогою регіональних фінансів держава здійснює вирівнювання економічного й соціального розвитку територій, які внаслідок історичних, географічних, військових та інших умов відстали в економічному й соціальному розвитку від інших регіонів країни. Таким чином, для забезпечення сталого соціального розвитку застосовується механізм перерозподілу між доходами й видатками регіонів через Державний бюджет. Для підвищення самостійності регіонів необхідно було б залишати більшу частину доходів, яка збирається з територій, і фінансувати територіально орієнтовані витрати з місцевих бюджетів. При цьому місцеві органи повинні визначати як склад та обсяг територіально орієнтованих витрат управління, крім статей витрат, що мають

загальнонаціональне значення, так і склад та обсяг коштів, що формують дохідну частину місцевих бюджетів.

Основним принципом розвитку регіонів в умовах ринкової економіки є принцип територіальної справедливості, що створює реальну мотиваційну основу для економічного зростання у регіонах і забезпечує ефективність управління місцевими бюджетними ресурсами. Для здійснення цього принципу напрями територіально орієнтованих витрат необхідно ранжирувати за пріоритетністю фінансування з урахуванням можливого дефіциту фінансових ресурсів. Пріоритетність фінансування витрат на місцях формується по-різному й залежить від конкретних умов соціально-економічного розвитку регіонів.

Політика вдосконалення міжбюджетних відносин має бути спрямована на вирішення таких завдань: підвищення рівня життя населення; досягнення територіальної справедливості під час перерозподілу бюджетних коштів на основі розрахунку потреби регіонів у фінансових ресурсах і врахування їхньої податкоспроможності; спрощення механізму міжбюджетних відносин; передача більшої частини повноважень щодо прийняття рішень у сфері формування й виконання бюджетів на регіональний рівень управління; розвиток основних форм управління бюджетним процесом у регіонах.

5.2. Суть і види міжбюджетних трансфертів

Згідно з Бюджетним кодексом міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

При взаємодії бюджетів різних рівнів мають враховувати впливи ринкових умов господарювання на формування бюджетів, що сприяє позитивному розвитку соціально-економічної ситуації в регіонах.

Удосконалення міжбюджетних відносин має базуватися на формуванні Державного бюджету за принципом «знизу — вгору», при якому основні функції бюджетно-фінансового управління повинні бути передані на нижчі рівні, що дасть можливість не лише контролювати виконання місцевих бюджетів, а й брати безпосередню участь у їх прогнозуванні й плануванні. Це приведе до ефективного використання бюджетних коштів в умовах дефіциту фінансових ресурсів шляхом формування пріоритетних напрямів витрат коштів на місцях, а також сприятиме зацікавленості територій у мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення реальної основи їх соціально-економічного розвитку й досягнення поліпшення умов життя населення.

У Державному бюджеті України обсяги дотацій вирівнювання й субвенцій для бюджету АР Крим, кожного з обласних бюджетів, бюджетів міст Київ і Севастополь, міст республіканського підпорядкування АР Крим,

міст обласного підпорядкування й районних бюджетів, а також обсяги коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання й отримання відповідних міжбюджетних трансфертів, затверджуються окремо.

Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів, визначених Бюджетним кодексом, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Міські (міст Київ і Севастополь, міст республіканського підпорядкування АР Крим і міст обласного підпорядкування) й районні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл, селищ, міст районного підпорядкування та їхніх об'єднань, а також кошти, що передаються з цих бюджетів.

Субвенції в Україні на виконання інвестиційних проектів надаються з Державного бюджету, бюджету АР Крим, обласних бюджетів, бюджетів міст Київ і Севастополь з їх подальшим перерозподілом для бюджетів місцевого самоврядування.

Основні засади надання субвенцій встановлюються окремим законом, порядок та умови їх надання визначаються Кабінетом Міністрів України, а обсяг субвенцій на наступний бюджетний період – Законом про Державний бюджет України.

6. СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

6.1. Особливості сучасних бюджетних відносин

Державні доходи – це та частина фінансових відносин, яка пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у розпорядження держави й державних підприємств. При цьому акумульовані державою фінансові ресурси належать до розряду централізованих, які залишаються в розпорядженні державних підприємств. Централізовані державні доходи формуються в основному за рахунок податкових надходжень, доходів за рахунок зовнішньоекономічної діяльності, платежів населення.

Поділ державних доходів на централізовані й децентралізовані має на меті показати співвідношення джерел потреб загальнодержавних і колективних інтересів. Актуальна задача сьогодення полягає в тому, щоб досягти оптимальних пропорцій у розподілі державних доходів з метою забезпечення найбільш повної реалізації різних видів інтересів і активізації впливу державних доходів на ефективність господарювання.

У складі державних доходів головне місце займають доходи бюджету, за рахунок яких забезпечується вирішення економічних і соціальних задач розвитку суспільства. Централізація значної частини державних доходів у бюджетах різного рівня дає можливість проводити єдину фінансову

політику, забезпечувати перерозподіл коштів на користь прогресивних галузей народного господарства, задовольняти потреби невиробничої сфери.

До централізованих державних доходів, окрім бюджетних, належать ресурси державних позабюджетних фондів, наприклад, Фонду соціального страхування, Пенсійного фонду, Фонду зайнятості населення та ін.

Головним джерелом формування державних доходів є національний дохід. Але інколи, в періоди настання особливих обставин (війна, великі стихійні лиха й ін.), джерелом державних доходів може бути раніше накопичене національне багатство; акумуляція державних доходів у цьому випадку здійснюється через використання перехідних залишків бюджетних коштів, які спрямовуються на покриття видатків, продаж золотого запасу, платну приватизацію державного майна й ін.

Фінансові відносини, які складаються у державі з підприємствами, організаціями й населенням, називаються бюджетними.

Сукупність бюджетних відносин з формування й використання бюджетного фонду держави становить поняття «державний бюджет».

Доходи бюджету – це частка централізованих ресурсів держави, які потрібні для виконання нею відповідних функцій. Доходи бюджету виражають економічні відносини, що виникають у державі з підприємствами (об'єднаннями), організаціями й громадянами в процесі формування грошових фондів. Вони надходять у розпорядження державної влади й управління.

До доходів загального фонду Державного бюджету України належать ті з них, які призначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних видатків і не спрямовуються на конкретну мету.

Доходи спеціального фонду Державного бюджету призначено лише для фінансування конкретних цілей або заходів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України державні доходи класифікуються за рядом ознак.

1. За джерелами утворення доходи поділяються на доходи, які отримані від розподілу новоствореної вартості (НД); доходи, що входять до складу фонду відшкодування, тобто частина амортизаційного фонду; доходи від реалізації національного багатства держави.

2. За соціально-економічними ознаками державні доходи поділяють на доходи від господарської діяльності, доходи від використання природних ресурсів, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, доходи від банківської діяльності, доходи від реалізації дорогоцінних металів з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, державне мито, митні платежі, збори та інші неподаткові доходи, доходи від приватизації державного майна, доходи від громадян тощо.

Щодо юридичного та економічного аспектів розподілу доходів бюджету між ланками бюджетної системи ці доходи поділяються на

закріплені й регулюючі.

Закріплені доходи — це ті, які, виходячи з постійно діючих нормативів, віднесені до бюджетів певного рівня на невизначений у часі термін, у розмірі територіального надходження повністю або згідно з нормативом. Саме закріплені доходи створюють основу дохідної частини кожного бюджету, що складається на території держави.

Регулюючі доходи – це доходи, які передбачені в Законі України про Державний бюджет на відповідний поточний рік. Вони не розподіляються між ланками бюджетної системи.

6.2. Доходи Державного бюджету

Доходи Державного бюджету — це система фінансових відносин, яка пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у розпорядження державних органів управління й державних підприємств.

Склад доходів Державного бюджету визначається Бюджетним кодексом України й Законом про Державний бюджет на відповідний рік. Починаючи з 2000 р. Державний бюджет поділяється на дві складові частини: загальний фонд і спеціальний фонд.

За ознакою залучення коштів державні доходи поділяються на податкові й неподаткові надходження.

До податкових надходжень слід віднести: податок на доходи, податок на прибуток, податок на збільшення ринкової вартості; збори за використання природних ресурсів країни; внутрішні податки на товари й послуги; податки на міжнародну торгівлю й зовнішні операції.

Неподаткові надходження включають: доходи від власності й підприємницької діяльності; адміністративні збори й платежі; доходи від некомерційного продажу; надходження від фінансових санкцій і штрафів та ін.

Склад державних цільових доходів у Державному бюджеті є змінним і визначається бюджетом на відповідний рік.

До державних цільових фондів згідно з Бюджетним кодексом України належать: збір на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття до Фонду обов'язкового державного страхування України на випадок безробіття; платежі до Фонду соціального захисту інвалідів; збір за забруднення навколишнього природного середовища; надходження відрахувань і збори на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування й ін.

За окремою ознакою класифікують доходи від операцій з капіталом. Відповідно до Бюджетного кодексу України ця група доходів охоплює надходження від продажу основного капіталу (надходження від продажу споруд, обладнання, кораблів, літаків без господарського майна, скарбів,

дорогоцінних металів і каміння); надходження від продажу з державних запасів товарів (стратегічні матеріали, зерно, надзвичайні й стратегічні запаси; надходження від продажу землі й нематеріальних активів; податки на фінансові операції й операції з капіталом).

Централізовані державні доходи — це доходи, які концентруються в Державному бюджеті й інших цільових фондах.

Децентралізовані державні доходи — це кошти, які використовуються за місцем їх утворення на державних підприємствах і в бюджетних організаціях. До їх складу слід віднести прибуток і амортизаційні відрахування.

Найвагомішим джерелом формування Державного бюджету країни є податок на додану вартість (ПДВ). Його надходження до бюджету визначалось і визначається ставкою.

6.3. Доходи місцевих бюджетів

Формування фінансових ресурсів значною мірою залежить від масштабів та ефективності економічного комплексу країни, її регіонів.

Серед головних чинників, які безпосередньо визначають обсяги фінансових ресурсів, утворених на рівні регіонів, слід виділити такі: галузева структура регіональних комплексів та їхня дохідність, що визначає обсяг податкової бази; відмінності між регіонами у рівнях соціально-економічного розвитку; ефективність використання місцевих ресурсів багатоцільового призначення (трудових, земельних, водних); рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктури сільської місцевості; рівень забезпечення навколишнього природного середовища, що приводить до диференціації обсягів втрат у сфері надання державних і громадських послуг і цін на ці послуги.

Під регіональними фінансовими ресурсами розуміють сукупність доходів, створених господарським комплексом регіону, заощадження громадян, а також кошти, що надійшли в результаті їх територіального перерозподілу.

Фінансові ресурси місцевих органів влади (муніципальні ресурси) — лише частка регіональних фінансових ресурсів, оскільки останні містять кошти підприємств і населення, якими не можуть розпоряджатися місцеві органи. Вони становлять вагомую частку в регіональних фінансових ресурсах, які поряд з політичними, природними, демографічними, майновими й інтелектуальними забезпечують функціонування й розвиток будь-якого регіону.

Система місцевих бюджетів складається з бюджету АР Крим, обласних, районних бюджетів, бюджетів районів у містах і бюджетів місцевого самоврядування. Бюджети місцевого самоврядування — це

бюджети територіальних громад, сіл, селищ, міст та їхніх об'єднань.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними й закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються згідно з Бюджетним кодексом України, виходячи з нормативів бюджетної забезпеченості на одного мешканця. При цьому враховуються економічні, соціальні фактори, природний стан відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, установлених законодавством.

Місцеві бюджети в сучасних умовах складаються із загального й спеціального фондів.

Спеціальний фонд має формуватися з коштів конкретно визначених джерел надходжень і використовуватися на фінансування конкретно визначених цілей, тобто спеціальний фонд – це класичний випадок закріплення джерела доходів за статтею видатків, за якою певні види доходів призначаються на фінансування певних видів видатків.

Відповідно до діючого порядку місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку.

Поточний бюджет використовується для виконання як власних, так і делегованих повноважень. Кошти цього бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, які утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел і закріплених загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. У дохідній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Власними доходами Республіканського бюджету АР Крим і бюджетів органів місцевого самоврядування є доходи, які визначаються законодавством, формуються й збираються на відповідній території. До них включаються місцеві податки й збори, доходи від майна й підприємств, що належать до комунальної власності, й інші доходи, передбачені чинним законодавством.

Закріплені доходи місцевих бюджетів – це доходи, що повністю або частково (в процентах) зараховуються до певних видів бюджетів безстроково або на довгостроковій основі й для включення яких не потрібне рішення органів влади вищої ради.

Міжбюджетні трансферти — кошти, які безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого згідно з Бюджетним кодексом. Основними формами надання міжбюджетних трансфертів є дотації вирівнювання й субвенції.

Дотації вирівнювання – це міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності відповідного бюджету.

Субвенції – цільовий міжбюджетний трансферт, призначений на певну мету, в порядку, визначеному тим органом, який його надав.

Обсяг міжбюджетних трансфертів затверджується Верховною Радою України шляхом прийняття Закону про Державний бюджет на відповідний рік.

Згідно з Бюджетним кодексом України встановлюється й таке джерело формування місцевих бюджетів, як місцеві позики.

Місцеві позики – операції, пов'язані з отриманням коштів на умовах повернення, платності й строковості, в результаті яких з'являються зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету.

Такі позики до місцевих бюджетів можуть здійснюватись лише до бюджету розвитку або для покриття тимчасових касових розривів під час виконання загального фонду місцевого бюджету.

До власних доходів місцевих бюджетів належать доходи, які визначені ст. 69 Бюджетного кодексу України. Формуються й збираються вони на відповідній території і включають 17 видів надходжень. До них належать податки й збори, податок з власників транспортних засобів, плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету, й інші збори.

7. СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

7.1. Поняття й принципи організації видатків Державного бюджету

В Україні на формування видатків бюджету держави в сучасних умовах впливають:

1. Економічна криза, яка спричиняє зростання видатків на соціальний захист населення, зростання видатків на фінансову підтримку підприємств державного сектора від банкрутства, а не на інноваційну діяльність; зростання видатків на підтримку соціальної сфери.

2. Зростання монетизованого державного боргу, який зумовлює зростання видатків на покриття державного боргу, витіснення інвестицій зі сфери виробництва.

3. Зростання немонетизованого державного боргу, який спричиняє виділення коштів на покриття заборгованостей, що виникли у попередні роки по заробітній платі працівників бюджетних установ, стипендіях та інших соціальних виплатах.

4. Дефіцит бюджетів усіх рівнів, який передбачає жорсткий режим економії коштів, скорочення видатків за всіма статтями кошторисів на

утримання апарату управління.

5. Залучення зовнішніх ресурсів для покриття бюджетного дефіциту, що призводить до зростання платежів по відсотках.

Витрати бюджету – це видатки бюджету й кошти на погашення основної суми боргу. Об'єктом державних видатків є грошові фонди, сформовані в процесі розподілу й перерозподілу ВВП.

Держава виконує свої функції або безпосередньо через систему органів управління, або через організації, установи й підприємства, які їй належать.

Державні витрати здійснюються як з централізованих фондів (бюджети різних рівнів, а також державні позабюджетні фонди), так і децентралізованих (фонди державних підприємств).

У сучасний період у країнах зі змішаною економікою основними залишаються централізовані державні витрати, а державний бюджет є формою утворення й витрачання грошових фондів для забезпечення функцій органів державної влади.

Основна частина видатків місцевих бюджетів припадає на соціальні заходи й управління місцевим господарством — фінансування муніципального будівництва, дорожнього господарства, побутових установ, громадського транспорту, видатків на освіту, охорону здоров'я.

Фінансова ланка спеціальних (позабюджетних) фондів здійснює витрати, обумовлені призначенням цих фондів: витрати на соціальне забезпечення й соціальне страхування громадян країни, обов'язкове медичне страхування, зайнятість населення, здійснення різних економічних заходів та ін.

Витрати, які належать до фінансів державних підприємств, поділяються на поточні витрати (витрати, які пов'язані із забезпеченням функціонування цих підприємств) і капітальні (інвестиції, які спрямовані на оновлення й розширення основного капіталу).

Видатки бюджетів усіх рівнів бюджетної системи формуються з урахуванням мінімальних державних соціальних стандартів, нормативів фінансових витрат на надання державних послуг, єдиних методологічних основ розрахунку мінімальної бюджетної забезпеченості.

7.2. Методи фінансування державних видатків

Важливу роль в організації раціональної системи бюджетного фінансування відіграють передусім принципи фінансування, до яких належать:

1. Наявність максимального ефекту при мінімумі витрат.
2. Спрямованість використання бюджетних асигнувань.
3. Черговість надання бюджетних коштів у міру виконання виробничих

та інших показників і з урахуванням використання раніше здійснених асигнувань.

4. Безповоротність бюджетних асигнувань.

5. Безоплатність бюджетних асигнувань, виділення бюджетних коштів без сплати державі будь-яких прибутків у вигляді процента або інших видів оплати асигнувань.

Бюджетне фінансування видатків відбиває перерозподіл отриманих державою доходів і відображає формування вторинних, а в окремих випадках і первинних доходів юридичних і фізичних осіб. Фінансування може мати прямий і непрямий (опосередкований) характер. Пряме фінансування – це формування доходів конкретних отримувачів бюджетних асигнувань, тобто розпорядників бюджетних коштів; опосередковане фінансування – це формування доходів споживачів суспільних благ, які забезпечуються за рахунок бюджету.

Бюджетне фінансування може мати вигляд бюджетних інвестицій, державних трансфертів, бюджетних кредитів, кошторисного фінансування.

Бюджетні інвестиції можуть здійснюватись у різних формах. Основною формою є фінансування капітальних вкладень. Виділення коштів може надаватись окремим підприємствам, міністерствам і відомствам під певні об'єкти, а може мати форму проектного фінансування конкретного інвестиційного проекту. Бюджетні інвестиції можуть також спрямовуватись на придбання певної частки акцій акціонерних товариств.

Державні трансферти являють собою цільове, безповоротне й безоплатне (нееквівалентне) виділення коштів з бюджету конкретним суб'єктам у вигляді державних субсидій, субвенцій і дотацій. Субсидії можуть виділяти юридичним і фізичним особам і мати форму фінансової допомоги або відшкодування втрат доходів.

Субвенція – це бюджетні кошти, що надаються бюджету іншого рівня або юридичній особі на безоплатній і безповоротній основах на здійснення певних цільових витрат. Субвенції є різновидом цільових субсидій, які передбачають спільну участь отримувача й бюджету у фінансуванні певних витрат.

Субсидія – це бюджетні кошти, що надаються бюджету іншого рівня, фізичній або юридичній особі на умовах пайового фінансування цільових витрат. Державні дотації видаються на покриття збитків підприємств, але у тому разі, коли вони спричинені незалежними від підприємств факторами.

Бюджетні кредити — це надання коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі, що загалом не властиве бюджетним відносинам. На відміну від банківських кредитів вони видаються на більш вигідних пільгових умовах і за нижчими процентними ставками.

Кошторисне фінансування означає виділення коштів з бюджету на

основі спеціального планового документа — кошторису.

7.3. Види видатків Державного бюджету

Різноманітність конкретних видів бюджетних видатків обумовлена низкою чинників: природою і функціями держави, рівнем соціально-економічного розвитку країни, різноманітністю зв'язків бюджету з народним господарством, адміністративно-територіальним устроєм держави, формами надання бюджетних коштів і т. ін. Поєднання цих чинників породжує ту або іншу систему видатків бюджету будь-якої держави на певному етапі соціально-економічного розвитку.

У законодавстві України закріплено напрями видатків, що здійснюються з Державного бюджету на таке: державне управління; судову владу; міжнародну діяльність; фундаментальні й прикладні дослідження й сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові й інформаційні зв'язки державного значення; національну оборону; правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави; освіту; охорону здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культуру й мистецтво; державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидавництва, інформаційних агентств; фізичну культуру й спорт; державні програми підтримки регіонального розвитку й пріоритетних галузей економіки; програми реставрації пам'яток архітектури державного значення; державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики; державні інвестиційні проекти; державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища й ядерної безпеки, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій і наслідків стихійного лиха; створення й поповнення державних запасів і резервів; обслуговування державного боргу; проведення виборів і референдумів; інші програми, які мають виключно державне значення.

З метою попередження й відшкодування матеріального збитку від несприятливих наслідків і непередбачених подій частина валового національного продукту акумулюється в різних страхових і резервних фондах.

Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру й не можуть бути передбачені при складанні проекту бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

За суспільним призначенням видатки держави можуть бути поділені на такі групи: видатки на соціальні цілі; зовнішньоекономічні видатки;

економічні видатки (видатки по втручанню в економіку); видатки на оборону країни (військові видатки); видатки на управління.

Капітальні витрати являють собою грошові витрати, пов'язані з вкладенням в основний капітал і приріст запасів. Вони включають капіталовкладення за рахунок бюджету в різні галузі народного господарства, інвестиційні субсидії і довгострокові бюджетні кредити державним і приватним підприємствам і місцевим органам влади. Ця група витрат відбивається в бюджеті капітальних витрат і прибутків держави.

Відомча ознака дозволяє виділити в кожній групі витрат відповідне міністерство, іншу державну установу або юридичну особу, яка отримує бюджетні асигнування. Ця ознака класифікації витрат бюджету відображає найбільш мобільні зміни в структурі витрат, що пов'язані зі зміною системи управління.

За цільовою ознакою бюджетні витрати поділяються на конкретні види витрат. Класифікація витрат за цільовим призначенням створює передумови для раціонального використання бюджетних коштів, є необхідною базою для здійснення ефективного й дійового контролю за використанням бюджетних асигнувань.

У цей час застосовується класифікація витрат у таких цільових напрямках: заробітна плата; нарахування на заробітну плату; канцелярські й господарські витрати; відрядження й службові роз'їзди; стипендії; витрати на харчування; придбання обладнання й інвентарю; державні капітальні вкладення; капітальний ремонт; геологорозвідувальні роботи; проектування; державна дотація; операційні витрати; платежі по позиках; відшкодування різниці в цінах; інші витрати.

Нарешті, останньою ознакою класифікації витрат є територіальна. Відповідно до рівня державного управління в Україні витрати бюджету поділяються на витрати Державного бюджету України, Республіканського бюджету АР Крим і місцевих бюджетів.

8. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ Й НАУКУ

8.1. Видатки держави на розвиток економіки

Згідно з Бюджетним Кодексом України видатки бюджету — це кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу й повернення надлишку сплачених до бюджету сум.

До складу видатків на розвиток економіки належать бюджетні кошти, що надаються міністерствам, відомствам і підприємствам на здійснення видатків з розширення виробництва, на забезпечення простого відтворення

й ін. При цьому частина бюджетних коштів виділяється пріоритетним галузям економіки, до яких належать паливна промисловість, енергетика, сільське господарство, транспорт.

Державна фінансова підтримка економіки може здійснюватись за допомогою прямого й непрямого фінансування.

Пряме фінансування передбачає виділення коштів з різних фінансових джерел у вигляді субсидій, дотацій, трансфертів, позик тощо. При непрямому фінансуванні надається фінансова допомога у вигляді різного роду пільг.

Фінансова підтримка держави може здійснюватись у різних формах, які з часом можуть набути досконалого вигляду.

Надання фінансової підтримки на безповоротній основі передбачається виключно у таких випадках:

1) коли збитки, що завдані підприємству стихійним лихом, перевищують суми відшкодувань, передбачені чинним законодавством про обов'язкове страхування;

2) для відшкодування збитків конкретним підприємствам, коли чинним законодавством встановлено умови господарювання, за якими не забезпечується відшкодування витрат на виробництво продукції (робіт, послуг), що може призвести до їх банкрутства;

3) для фінансування витрат на відновлення платоспроможності окремих підприємств, діяльність яких пов'язана з надзвичайними суспільними інтересами.

Разом з безоплатним бюджетним фінансуванням у цей час почало розвиватися кредитування підприємств через надання бюджетних позичок. Фінансову підтримку у вигляді бюджетної позики надає Міністерство фінансів України на договірній основі.

Джерелами фінансової підтримки можуть бути кредити Національного банку України й кредитні ресурси, самостійно залучені комерційними банками.

Ще однією з форм бюджетного фінансування розвитку економіки є бюджетні інвестиції. Формування раціональної державної інвестиційної політики – важлива передумова ефективного використання бюджетних коштів при фінансуванні економіки, економічного зростання, стабілізації фінансової системи держави.

8.2. Необхідність і склад видатків на науку

Останнім часом в Україні нарешті відбулося визнання того факту (який у цивілізованих країнах уже давно не викликає сумнівів), що наука є найголовнішим фактором соціально-економічного розвитку суспільства, а витрати на неї визначають темпи такого розвитку.

Одним з головних факторів, що визначають її ефективність, є фінансове забезпечення. Реальним підтвердженням факту визнання важливості збільшення видатків на науку є дані Міністерства фінансів України щодо виконання видаткової частини Державного бюджету.

У сучасних умовах економічного розвитку отримувачами коштів можуть бути:

1. Науково-дослідні установи, що займаються розробленням теоретичних і прикладних проблем загальнодержавного й галузевого характеру. До них належать: наукові установи, що знаходяться на бюджетному фінансуванні; наукові установи, які виконують державні фундаментальні дослідження (Інститут економіки промисловості, Національний інститут економічних програм, Інститут економіки, Інститут економічного прогнозування й інші заклади, центром яких є НАН України); відомчі заклади, які функціонують при Президентіві України, Верховній Раді, міністерствах і відомствах і здійснюють наукові дослідження, що відповідають конкретним напрямам діяльності (наприклад Національний інститут стратегічних досліджень, Академія управління при Президентіві України, Українська академія банківської справи при НБУ й ін.); госпрозрахункові науково-дослідні установи, які покривають свої витрати переважно за рахунок власних доходів.

2. Заклади, підпорядковані Міністерству освіти і науки України, які окрім навчання студентів займаються науковими розробками на замовлення підприємств, організацій, установ або за державним замовленням.

3. Підприємства, організації, установи, що виробляють науково-технічну продукцію або використовують досягнення науково-технічного прогресу.

4. Фізичні особи, які займаються науковою діяльністю.

Для кожної з цих груп існують відповідні напрямки фінансування, визначені законодавством.

Видатки бюджету на науку можна згрупувати таким чином:

1. Фінансування державних науково-технічних програм і наукових частин державних, міжгалузевих і галузевих програм.

2. Фінансування фундаментальних досліджень, у тому числі в сфері державного управління, національної безпеки, мистецтвознавства, педагогічних наук, екологічної безпеки в лісовому господарстві, фундаментальних досліджень у вищих навчальних закладах, в наукових установах та ін.

3. Фінансування прикладних досліджень і розробок, зокрема розробок у сфері розвитку господарського судочинства, засобів масової інформації, розвитку культури й мистецтва, лісового господарства, економіки й торгівлі, профілактичної й клінічної медицини, науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів та ін. Загальний обсяг видатків на їх фінансування

дорівнює всій видатковій частині бюджету.

4. Фінансування науково-дослідної роботи професорсько-викладацького складу.

5. Фінансування наукових розробок, у тому числі з проблем стандартизації, сертифікації та еталонної бази (за винятком фундаментальних і прикладних досліджень і розробок).

6. Видатки на державні премії, стипендії та гранти.

7. Фінансування наукової інфраструктури, зокрема вищих начальних закладів і наукових установ, промисловості й ін.

8. Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва.

9. Здійснення заходів, керівництво й управління у сфері інтелектуальної власності.

10. Підготовка наукових кадрів за держзамовленням.

11. Наукове забезпечення робіт та інформаційних систем з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

12. Інші видатки, серед яких фінансування науково-методичної та консультативної підтримки розвитку місцевого самоврядування, проведення науково-практичних конференцій і семінарів, наукова й організаційна діяльність президій наукових установ, фінансова підтримка науково-освітнянської преси, фінансування виконання зобов'язань уряду щодо функціонування науково-технологічного центру, державних наукових бібліотек, спеціалізована допомога, що надається науково-дослідними установами й ін.

9. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

9.1. Необхідність і суть видатків держави на соціальний захист і соціальну сферу

Формування ринкової економіки загострює проблему соціального захисту населення. Це спричинено багатьма факторами: економічною нестабільністю, нестабільністю грошево-кредитної системи, зростанням кількості безробітних, падінням реальних доходів населення, майновою диференціацією й ін. Потреба в державних видатках на соціальні заходи також має тенденцію до зростання.

Головними цілями соціальної політики в Україні на сучасному етапі є припинення спаду життєвого рівня населення й зменшення тягаря кризи для найменш захищених верств населення, створення умов для зростання реальних доходів, підтримка оптимального рівня зайнятості й використання

трудового потенціалу, збільшення тривалості життя, зміцнення здоров'я нації і, таким чином, забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Розвиток соціального забезпечення, види й форми соціальних гарантій у державі визначаються двома основними факторами: рівнем економічного розвитку й станом розвитку демократичних засад.

Реалізація соціальних гарантій з боку держави має здійснюватись за такими напрямками.

1. Надання державних гарантій кожному громадянину, який здійснює трудову діяльність, певного рівня добробуту за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невторчання у підприємницьку діяльність.

2. Задоволення так званих пріоритетних потреб суспільства. До них належать потреби у здобутті загальної освіти, вихованні дітей і підлітків, проведенні культурно-освітньої роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я й розвитку фізичної культури членів суспільства.

3. Зближення рівнів життя різних груп населення, недостатня забезпеченість яких пов'язана переважно з причинами, що не залежать від їхніх трудових зусиль. Такими причинами можуть бути: підвищене навантаження на працездатних через наявність утриманців, погіршення стану здоров'я, вік, втрата роботи, кризові явища в економіці.

Суб'єктами соціальної політики є державні й суспільні інституції та людина, оскільки вона також має нести відповідальність за свою долю, долю й добробут своїх близьких. Таким чином, до суб'єктів соціальної політики можна віднести: державні органи, відомства й установи; громадські, релігійні, благодійні й інші недержавні об'єднання; комерційні, фінансові й інші бізнесові структури; громадян, які на професійних і добровільних засадах беруть участь у здійсненні громадянських і суспільних ініціатив.

Сукупність конституційних природних прав людини, які забезпечують її існування й розвиток як соціальної істоти, і визначає межі компетенції соціальної політики.

Таким чином, соціальна політика — це діяльність державних і суспільних інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію природних прав людини, що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти при беззастережному дотриманні її громадських прав і свобод.

Визначимо суть і зміст видатків держави на соціальний захист і соціальну сферу.

Соціальний захист — це комплекс законодавчо закріплених соціальних норм, які гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства (під час зростання інфляції, спаду виробництва, економічної кризи, безробіття й ін).

Прожитковий мінімум визначається як вартісна оцінка мінімуму

життєвих засобів, необхідних для підтримання життєдіяльності й відновлення робочої сили працівника. Прожитковий мінімум є законодавчо визначеним базовим державним соціальним стандартом, на основі якого встановлюються соціальні гарантії й стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я, освіти тощо.

Соціально-економічні гарантії – це метод забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм і нормативів.

Нормативи споживання — розміри споживання в натуральному вираженні продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання й деяких послуг за певний проміжок часу (день, місяць, рік).

Нормативи забезпечення – визначена кількість предметів довгострокового використання, яка є в особистому споживанні населення, а також забезпечення певної території мережею закладів освіти, охорони здоров'я, побутового й транспортного обслуговування тощо.

Нормативи доходу – розмір особистого доходу громадян або сім'ї, який гарантує їм задоволення потреб на рівні нормативів споживання й забезпечення.

Нормативи раціонального споживання — рівень споживання товарів і послуг поточного й довгострокового користування, що гарантує оптимальне задоволення потреб. Рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг визначається за нормами соціальних або фізіологічних потреб.

Статистичні нормативи – нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення або окремих соціальних груп.

Держава повинна здійснювати соціальні гарантії громадянина. Джерелами фінансування соціальних гарантій є кошти Державного й місцевих бюджетів, страхових фондів:

- Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- Фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття;
- Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань;
- Фонду медичного страхування (за рахунок страхових внесків підприємств і громадян, а також благодійних внесків громадян і підприємств, кредитів банків та інших джерел, не заборонених законодавством України);
- Пенсійного фонду України.

Держава законодавчо гарантує задоволення пріоритетних потреб за рахунок бюджету в мінімально достатніх розмірах у формі безоплатних

послуг.

Органи місцевого самоврядування при розробленні й реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть передбачати додаткові соціальні гарантії за рахунок місцевих бюджетів.

Організації й установи, що фінансуються за рахунок бюджетів різних рівнів, підвищують розміри оплати праці за рахунок коштів відповідних бюджетів.

У зв'язку зі зростанням витрат на виробництво окремих товарів і послуг з метою підтримання їх виробництва й споживання на належному рівні держава згідно з політикою цін може здійснювати цінове регулювання у формі дотацій. Розмір дотацій розраховується на одиницю продукції або як різниця між ціною і собівартістю продукції й послуг.

Джерелами фінансування цінових дотацій є Державний і місцеві бюджети.

9.2. Визначення обсягу видатків держави на соціальну сферу й соціальний захист та їх розмежування між ланками бюджетної системи

Обсяг видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення визначається виходячи з обсягів ресурсів бюджету на цю мету й контингентів-одержувачів соціальних послуг.

Наприклад, розрахунок загального обсягу видатків на відшкодування витрат на надання населенню житлових субсидій проводиться окремо за субсидіями на житлово-комунальні послуги, на скраплений газ і тверде паливо, виходячи з кількості одержувачів і середнього розміру субсидій кожного виду.

Розрахунок обсягу видатків на надання допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми проводиться на підставі даних Держкомстату про розподіл сімей за рівнем доходів і про середній розмір сімей (у тому числі сімей з дітьми).

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям не може перевищувати 75 % прожиткового мінімуму.

Розрахунковий обсяг видатків на утримання притулків для неповнолітніх обчислюється відповідно до фактичної середньомісячної кількості дітей у притулках і розрахункового розміру середньорічних витрат на одну дитину.

Розрахунковий обсяг видатків на допомогу по догляду за інвалідом I або II групи внаслідок психічного розладу обчислюється на підставі даних Міністерства охорони здоров'я про кількість психічних захворювань на 100 тис. населення України.

Фінансові відносини у соціальній сфері регулюються економічними

нормативами, які відображають можливості держави щодо задоволення соціальних потреб відповідно до планів соціального розвитку.

Видаткові завдання суто місцевого значення закріплені за бюджетами міст республіканського (в АР Крим), обласного, районного значення, сіл і селищ. Усі ці бюджети відповідають за дошкільну освіту, первинну медичну допомогу, що надається місцевими клініками, фельдшерсько-акушерськими пунктами, й культурно-видовищні програми. У містах районного значення з середніми школами й районними лікарнями саме районні бюджети відповідають за утримання цих установ. Звичайно ж, бюджетам міст обласного й республіканського значення притаманні й інші, зазначені вище повноваження.

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад використовують доходи бюджету АР Крим та обласних бюджетів, які враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів.

При цьому відшкодування витрат на надання населенню житлових субсидій, державна допомога сім'ям з дітьми, державна соціальна допомога інвалідам з дитинства й дітям-інвалідам здійснюються за рахунок субвенції з Державного бюджету, решта — за рахунок дотацій вирівнювання.

10. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА УПРАВЛІННЯ Й ОБОРОНУ

10.1. Характер і зміст видатків бюджету на державне управління

Витрати на державне управління пов'язані з виконанням безпосередньо політичних функцій і задач держави. У цьому їхня суть.

Кошти на державне управління в Україні насамперед розподіляються на три галузі влади: законодавчу, виконавчу й судову. Кожна з цих галузей має кілька рівнів (від загальнодержавного до місцевого) і безліч структур. Вони фінансуються як з центрального, так і з інших бюджетів. Видатки бюджету покликані забезпечити нормальне функціонування органів і структур державного управління протягом планового періоду, а також фінансування самого процесу управління.

Видатки на державне управління класифікуються за функціональною ознакою, тобто визначаються відповідно до здійснення загальних функцій держави через її органи й структури. За характером ці функції є політичними, вони спрямовані на створення умов збереження існуючого політичного ладу, підтримання соціально-політичної стабільності, загального порядку та єдиних «правил гри» для різноманітного ринкового господарства.

Видатки Державного бюджету України на утримання органів управління розподіляють на Управління справами Верховної Ради України,

Державне управління справами, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Конституційний суд України, Генеральна прокуратура України, Міністерство юстиції України, Державна податкова адміністрація України, Державне казначейство України, Державна митна служба України, Центральна виборча комісія, обласні державні адміністрації (здійснення виконавчої влади).

Політичні функції держави щодо виконання законодавчої і судової влади чітко визначені. Бюджетні видатки на утримання цих гілок влади також чітко регулюються.

Що стосується державної виконавчої влади, то вона є багатофункціональною. Нею здійснюються не тільки політичні, але й інші, насамперед економічні, функції. Останні переважають.

Кошти на утримання органів державної влади надходять з бюджету відповідно до кошторису видатків. Кожна окрема організація розробляє свій кошторис.

Зведені кошториси розраховуються на рівні центральних органів влади й міністерств і містять індивідуальні кошториси підпорядкованих структур. Кошториси центральних органів виконавчої влади затверджуються Міністерством фінансів України, кошториси органів виконавчої влади, підпорядкованих міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, – керівниками цих міністерств та інших центральних органів.

Кошторис управлінь, відділів та інших підрозділів обласних, районних державних адміністрацій затверджуються відповідно обласними державними адміністраціями після попередньої експертизи в обласних фінансових управліннях. Кошториси управлінь, відділів та інших підрозділів районних державних адміністрацій затверджуються районними державними адміністраціями також після попередньої експертизи в районних фінансових відділах.

У єдиному кошторисі видатків наведено загальну їхню суму з розподілом відповідно до таких критеріїв економічної класифікації:

- оплата праці адміністративно-управлінського персоналу;
- нарахування на заробітну плату;
- придбання предметів і матеріалів для адміністративно-управлінської діяльності;
- видатки на відрядження;
- оплата комунальних, транспортних та інших послуг;
- придбання устаткування й предметів довгострокового використання;
- капітальне будівництво;
- капітальний ремонт та ін.

Найбільша частка видатків припадає на оплату праці. Про те, яка питома вага видатків, закладених у загальному кошторисі в окремих сферах

державного управління, свідчать дані з Державного бюджету України.

10.2. Видатки Державного бюджету на оборону: їхні склад і специфіка

Видатки на оборону країни, як і видатки на управління, обумовлені політичними функціями й задачами держави. Військові видатки прямо пов'язані з необхідністю захисту життєво важливих інтересів суспільства від зовнішньої агресії.

Видатки на оборону країни мають непродуктивний характер, оскільки вони не сприяють приросту суспільного продукту, а є прямим відрахуванням з нього. У зв'язку з цим важливою проблемою є обґрунтування абсолютних обсягів даних видатків. Скорочення Збройних сил, зменшення військових видатків дають можливість направляти бюджетні кошти на інші життєво важливі потреби країни.

Усі видатки на національну оборону відповідно до функціональної класифікації можна поділити за такими напрямками: утримування особового складу Збройних сил; бойова підготовка особового складу; закупівля озброєння і бойової техніки; науково-дослідні роботи зі створення нових зразків озброєння й військової техніки; капітальне будівництво й придбання устаткування для Міністерства оборони; будівництво житла для військовослужбовців; інші видатки в сфері оборони (наприклад, участь у міжнародних миротворчих операціях).

Одним з головних шляхів вирішення цих проблем є реструктуризація оборонно-промислового комплексу (ОПК) України. Саме він покликаний забезпечувати армію сучасними видами озброєння й військової техніки.

Реструктуризація ОПК тісно пов'язана з ринком озброєння й військової техніки, що має ряд специфічних особливостей, не властивих ринку продукції цивільного призначення, й по суті являє собою реформування як сфери пропозиції, так і попиту.

В основу розрахунків видатків Державного бюджету на фінансування національної оборони покладено грошові норми видатків. Верховна Рада України затверджує загальну структуру, кількість Збройних сил і визначає їхні функції. Більшість із затверджених витрат виділяють у щорічних кошторисах, виходячи з грошових норм.

Фінансування органів і установ національної оборони здійснюється на підставі кошторисів видатків. Зведені кошториси розглядаються у Міністерстві фінансів України й включаються до проекту Державного бюджету України. Крім бюджетних у зазначених установах можуть використовуватись позабюджетні кошти (спеціальні й депозитні, суми за дорученнями й ін.), але обсяг їхній незначний.

11. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

11.1. Державний борг і необхідність управління ним

Державний борг – це загальна сума заборгованості, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань, що набувають чинності внаслідок виданих гарантій. Державний борг країна змушена виплачувати з відсотками. Державний борг складається з внутрішнього й зовнішнього боргів. Внутрішній державний борг — це заборгованість держави фірмам і громадянам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядом.

Зовнішній борг — це заборгованість держави перед іноземними громадянами, фірмами, урядами й міжнародними фінансовими організаціями.

Основними причинами виникнення й зростання державного боргу є: зростання державних видатків поза підвищенням державних доходів; циклічні спади й автоматичні стабілізатори; скорочення податків з метою стимулювання економіки без відповідного коригування (зменшення) державних видатків; вплив політичних бізнес-циклів — надмірне зростання державних видатків перед виборами з метою завоювання підтримки виборців і збереження влади.

Має місце позитивний взаємозв'язок між розмірами бюджетного дефіциту й державного боргу. Бюджетний дефіцит завищує державний борг, а зростання боргу, в свою чергу, потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування й тим самим збільшує бюджетний дефіцит. Абсолютні значення державного боргу можуть бути великими, проте борг завжди має перебувати у відповідній пропорції відносно рівня бюджетного дефіциту й темпів зростання ВВП.

На обсяги державного боргу впливають багато чинників, в тому числі інфляція. У зв'язку з цим важливо, щоб державна заборгованість вимірювалась не тільки в номінальних, а й у реальних показниках.

Абсолютний розмір державного боргу є не дуже показовим макроекономічним індикатором, оскільки борг збільшується в міру зростання ВВП, і на його величину впливає інфляція. Більш змістовними є відносні показники заборгованості, а саме відношення боргу до ВВП, а також відношення суми обслуговування боргу до ВВП.

Відносна величина державного боргу (державний борг /ВВП) залежить від таких чинників, як рівень реальної відсоткової ставки, якою визначаються розмір виплат з боргу, темпи зростання реального ВВП та обсяг первинного бюджетного дефіциту. Зменшення відносної заборгованості в економіці можливе за умов, коли темпи зростання реальної

відсоткової ставки будуть нижчими від темпів зростання реального ВВП, а частка первинного бюджетного надлишку відносно ВВП буде збільшуватися.

Держава, виконуючи регуляторно-контролюючі функції, законодавчо визначає і встановлює розміри внутрішніх і зовнішніх позик і державних гарантій на поточний рік. Державний борг має економічно обґрунтовані межі, що дають урядові можливість обслуговувати його без ризику виникнення кризи неплатежів. В Україні встановлено, що державні внутрішні й зовнішні позики й надання державних гарантій здійснюються в межах встановлених на кожний бюджетний період граничних обсягів державного боргу України й надання гарантій.

З позицій же інтересів держави найефективнішими джерелами фінансування бюджетного дефіциту є зовнішні позички й кредити, оскільки вони не вилучають фінансових ресурсів з внутрішнього грошево-кредитного обігу.

Бюджетним кодексом України встановлено, що основний обсяг державного боргу не має перевищувати 60 % фактичного річного обсягу ВВП України. Відповідно до Бюджетного кодексу видатки на погашення боргових зобов'язань виконуються незалежно від обсягу коштів, передбаченого в Законі про Державний бюджет України. Крім цього, Законом України про Державний бюджет на відповідний рік платежі з обслуговування державного боргу належать до захищених статей видатків загального фонду Державного бюджету, обсяг яких не може змінюватись при проведенні скорочення затверджених бюджетних призначень.

Управління державним боргом передбачає використання чітких класифікаційних характеристик параметрів боргу. Це має важливе значення з точки зору структури боргу, організаційних, процедурних та інших питань.

Так, насамперед, державний борг класифікується за типами кредиторів і боргового зобов'язання. Останнє має однакове відношення як до зовнішнього, так і до внутрішнього боргів. Класифікація за типом кредиторів характеризує суб'єктів боргового процесу, а за типом боргового зобов'язання — об'єкти боргових відносин.

Важливим завданням управління державною заборгованістю є оптимізація структури боргу й скорочення його розмірів.

До управління державним боргом можна віднести й такі методи, як відстрочення погашення, при якому переноситься строк погашення боргових зобов'язань на певний термін у майбутньому, об'єднання декількох позик в одну з метою спрощення управління державним боргом (уніфікація боргу), а також такий непопулярний метод, що використовується у надзвичайній економічній ситуації, як анулювання боргу, при якому держава повністю відмовляється від своїх зобов'язань.

11.2. Видатки Державного бюджету на обслуговування внутрішнього боргу

Державний борг, що формується в межах держави, являє собою внутрішній борг країни. У ст. 2 Закону України «Про державний внутрішній борг України» зазначається, що до складу державного внутрішнього боргу України входять позики уряду України й позики, здійснені при безумовній гарантії уряду, для забезпечення фінансування загальнодержавних програм. Державний внутрішній борг України складається із заборгованості минулих років і заборгованості, що знову виникає по боргових зобов'язаннях уряду України.

Граничний розмір внутрішнього державного боргу встановлюється щорічно в національній та іноземній валютах і затверджується Законом України про Державний бюджет на поточний рік.

Звітність за внутрішнім державним боргом складається Міністерством фінансів. Її метою є досягнення прозорості механізму уточнення й використання внутрішнього державного боргу, а також його облік відповідно до світових стандартів.

Внутрішній борг може виникати й на рівні місцевих бюджетів. Держава не несе відповідальності за його несвоєчасне й неповне погашення. Разом з тим видатки на його обслуговування не можуть щорічно перевищувати 10 % видатків від загального фонду місцевого бюджету протягом встановленого періоду обслуговування місцевого внутрішнього боргу.

Відповідно до ст. 12 Бюджетного кодексу внутрішній державний борг класифікують:

1. За обсягом сум заборгованості:
 - капітальний, який розраховується як загальна сума випущених і непогашених боргових зобов'язань держави;
 - поточний, що визначається як витрати по сплаті прибутку кредиторам за всіма борговими зобов'язаннями держави і по погашенню зобов'язань, строк сплати яких настав.
2. За типами кредиторів:
 - заборгованість перед юридичними особами – суб'єктами господарювання;
 - заборгованість перед банківськими установами першого та другого рівнів банківської системи;
 - заборгованість перед іншими органами управління;
 - заборгованість перед фізичними особами й громадянами країни.
3. За строком залучення позикового капіталу:
 - короткостроковий (до 1 року);
 - середньостроковий (від 1 до 3 років);

- довгостроковий (більше 3 років).
- 4. За типом боргового зобов'язання:
 - заборгованість по отриманих кредитах;
 - заборгованість по відсотках, нарахованих по кредитах;
 - заборгованість по реалізованих державних боргових цінних паперах;
 - заборгованість по інших зобов'язаннях.

12. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Задача 1

У табл. 12.1 наведено дані річного бюджету міста N. Визначте стійкість бюджету.

Таблиця 12.1

Доходи та видатки бюджету міста

Найменування	Умовні позначення	Сума, млн грн
Сума бюджетних доходів	D	52716,0
Сума бюджетних видатків	P	58344,0
Власні доходи бюджету	D_v	39330,0
Регулюючі доходи бюджету	D_p	15299,4
Сума заборгованості бюджету	З	12018,0

Додаткові дані:

Стан бюджету	D_v/D , %	D_p/D , %	З/P, %
Абсолютно стійкий	60-70	30-40	10-15
Нормальний	40-50	50-60	15-20
Нестійкий	20-30	70-80	
Кризовий	5-10	90-95	

Задача 2

Визначте розмір стипендіального фонду на рік за держзамовленням за таких умов:

- середньорічна кількість студентів – 3000 чол.;
- відсоток забезпечення стипендіями – 60 %;

- середня стипендія – 120 грн.

Задача 3

Родина з чотирьох чоловік сплачує за комунальні послуги в рамках норм споживання в середньому 300 грн у місяць. Її середньомісячний дохід становить 1000 грн. Чи має ця родина право на житлову субсидію, і якщо має, то в якому розмірі?

Задача 4

Родина з двох чоловік (батько та його семирічний син) мешкає у квартирі загальною площею 42 кв. метра. Заробітна плата батька становить 500 грн. Щомісячна сплата за житлово-комунальні послуги дорівнює 150 грн. Чи має така родина право на житлову субсидію, і якщо так, то в якому розмірі? Прожитковий мінімум з 1 жовтня 2009 р. дорівнює 510 грн.

Задача 5

Самотній пенсіонер мешкає у квартирі площею 31,5 кв. метра й отримує пенсію у розмірі 600 грн. Щомісячна сплата за житлово-комунальні послуги дорівнює 130 грн. Чи має він право на житлову субсидію, і якщо так, то в якому розмірі? Чи отримував би пенсіонер субсидію в такому ж розмірі, якби він був у шлюбі, а його дружина прописана за іншою адресою? Поясніть відповідь. Прожитковий мінімум з 1 жовтня 2009 р. становить 510 грн.

Задача 6

Проаналізуйте динаміку надходжень до бюджету АРК акцизного збору від продажу вітчизняних товарів за 2007 – 2009 роки (табл. 12.2). Розрахуйте, яку частину займає акцизний збір у податкових надходженнях за 2008 і 2009 роки, якщо в 2008 р. податкові надходження загального фонду становили 320298,6 тис. грн, а в 2009 р. - 347526 тис. грн.

Таблиця 12.2

Аналіз динаміки надходжень до бюджету АРК акцизного збору від продажу вітчизняних товарів за 2002–2004 рр. (тис. грн)

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Сума податку	232220,2	210717,3	223580,0
Відхилення податку від попереднього року (+,-)	+110253,3		
Темп зміни податку до попереднього року, %			

Задача 7

Складіть кошторис районної лікарні за такими показниками:

- а) середньорічна кількість ліжок – 200 од.;
- б) кількість днів функціонування одного ліжка протягом року – 307 днів;
- в) норма витрат на один ліжко-день:
 - на харчування – 3,41 грн;
 - на придбання медикаментів – 2,30 грн;
- г) передбачено такі витрати на рік:
 - на предмети, матеріали, інвентар – 17 тис. грн;
 - придбання обладнання – 22 тис. грн;
 - капітальний ремонт – 74 тис. грн;
 - оплата комунальних послуг – 58 тис. грн;
 - оплата праці – 37,2%.

Дані для розрахунку витрат на оплату праці наведено нижче.

Найменування посади	Середньорічна кількість посад	Середня ставка на одну посаду в місяць, грн	Річна сума на всі посади, тис. грн
Лікарі	47	290	
Середній медичний персонал	81	180	
Молодший медичний персонал	35	160	
Адміністративно-господарський персонал	17	150	
Витрати на оплату праці у святкові дні й нічний час			21,680

Задача 8

Проведіть аналіз динаміки надходжень до бюджету АРК прибуткового податку з громадян і розрахуйте суму цього податку на 2009 рік, використовуючи дані табл. 12.3.

Таблиця 12.3

Аналіз динаміки надходжень до бюджету АРК прибуткового податку з громадян за 2006—2009 рр. (тис. грн)

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Сума податку	98112,0	93598,1	100469,0	
Відхилення податку (+; -) від попереднього року	+37688,8			
Темп зміни податку до попереднього року, %				

На базі планового збільшення середньомісячної заробітної плати сума податку з громадян у 2009 р. збільшилася на 8,3% порівняно з 2008 роком.

Задача 9

На підставі наведених нижче даних складіть кошторис дитячого садка й вкажіть суму асигнувань із бюджету:

- а) кількість дітей – 300 чол., у тому числі ясельного віку – 130 чол.;
- б) середня кількість днів перебування в садку однієї дитини на рік – 284;
- в) норма харчування в день на одну дитину з 12-годинним перебуванням в садку:
 - дошкільника – 6,83 грн;
 - ясельника – 6,75 грн;
- г) додаткове харчування влітку (40 днів) – 4,60 грн на 1 діто-день;
- д) норма на навчання (придбання іграшок, підручників) на одну дитину на рік:
 - дошкільника – 15,80 грн;
 - ясельника – 10,50 грн;
- е) річні витрати з окремих напрямків:
 - оплата праці – 98 тис. грн;
 - нарахування на зарплату – 36,5 тис. грн;
 - видатки на відрядження – 0,3 тис. грн;
 - придбання предметів, матеріалів, інвентарю – 1,8 тис. грн;
 - придбання обладнання – 4,7 тис. грн;
 - придбання м'якого інвентарю та його обслуговування – 0,890 тис. грн;
 - оплата послуг зв'язку – 0,250 тис. грн;

- поточний ремонт обладнання – 1,500 тис. грн;
 - поточний ремонт будівель – 3,800 тис. грн;
 - оплата водопостачання – 9,200 тис. грн;
 - оплата тепlopостачання – 11,100 тис. грн;
 - оплата електроенергії – 3,150 тис. грн;
- ж) середня оплата батьків за одну дитину:
- за місяць – 100 грн;
 - за рік – 1100 грн.

Задача 10

Розрахуйте прогнозний обсяг доходів до бюджету міста (табл. 12.4), якщо на 2009 рік прогнозний обсяг таких доходів визначено на основі прогнозних макропоказників економічного й соціального розвитку України на загальну суму 8450130 тис. грн.

Таблиця 12.4

Розрахунок прогнозного обсягу доходів до бюджету міста

Показник	Значення
Кількість населення міста, тис. чол., за станом на такі дати:	
1.01.06	82
1.01.07	79
1.01.08	76
Середня за три роки кількість наявного населення міста , тис. чол.	
Кількість населення України, тис. чол., за станом на такі дати:	
1.01.06	49750
1.01.07	48300
1.01.08	47500
Середня за три роки кількість населення України, тис. чол.	
Фактичні надходження доходів, що враховуються при визначенні обсягу трансфертів до бюджету міста , тис. грн:	
1.01.06	7800
1.01.07	9300
1.01.08	9740

Закінчення табл. 12.4

Показник	Значення
Середні за три роки фактичні надходження до бюджету міста , тис. грн	
Середні за три роки фактичні надходження до бюджету міста у розрахунку на одного мешканця, грн	
Фактичні надходження доходів, що враховуються при визначенні обсягу трансфертів, до всіх місцевих бюджетів, тис. грн:	
1.01.06	4897000
1.01.07	6010300
1.01.08	7359400
Середні за три роки фактичні надходження до всіх місцевих бюджетів, тис. грн	
Середні за три роки фактичні надходження до всіх місцевих бюджетів у розрахунку на одного мешканця, грн	
Індекс відносної податкоспроможності бюджету міста	
Прогнозний обсяг закріплених доходів місцевих бюджетів України, що враховуються при визначенні трансфертів, у розрахунку на одного мешканця на 2009 рік , грн	
Прогнозний обсяг закріплених доходів бюджету міста на 2009 рік, що враховуються при визначенні трансфертів, тис. грн	

Задача 11

За даними табл. 12.5 визначте податкові й неподаткові надходження, а також адміністративні збори й платежі.

Таблиця 12.5

Податкові й неподаткові надходження, збори й платежі

Найменування показника згідно з бюджетною класифікацією	Всього, тис. грн
Податок на прибуток підприємств	11674
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення	50
Платежі за користування надрами загальнодержавного значення	64,9
Податок на додану вартість	13652

Закінчення табл. 12.5

Найменування показника згідно з бюджетною класифікацією	Всього, тис. грн
Акцизний збір на вироблені в Україні товари	3892
Акцизний збір на ввезені на територію України товари	552,1
Плата за видачу ліцензій і сертифікатів	30
Вивізне мито	20
Надходження від перевищення валових доходів над видатками НБУ	700
Надходження від грошево-речових лотерей	75
Дивіденди, нараховані на акції	110
Рентна плата	2140
Плата за надання послуг службою дозвільної системи органів внутрішніх справ	3,6
Виконавчий збір	10
Державне мито	65
Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	46
Разом:	

Задача 12

Розрахуйте за даними табл. 12.6 прогнозний обсяг видатків з бюджету міста на охорону здоров'я.

Таблиця 12.6

Розрахунок прогнозного обсягу видатків бюджету міста на охорону здоров'я

Показник	Значення
Загальний показник обсягу видатків на охорону здоров'я всіх місцевих бюджетів на 2009 рік, тис. грн	5940010
Загальний показник обсягу видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я на 2009 рік згідно з вимогами Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" , тис. грн	7845
Коефіцієнт видатків бюджетів міст АРК та обласного значення, бюджетів районів у загальному обсязі видатків на охорону здоров'я всіх місцевих бюджетів	0,65
Коефіцієнт коригування частини видатків бюджетів міст АРК та обласного значення, бюджетів районів у загальному обсязі витрат на охорону здоров'я	1,147

Закінчення табл. 12.6

Показник	Значення
Кількість населення України на 1.01.09 р., тис. чол.	48351
Кількість наявного населення, що проживає в містах АРК та обласного значення, районах, де відсутня мережа закладів охорони здоров'я, які фінансуються з місцевих бюджетів, тис. чол.	468
Загальна кількість населення, що проживає в містах АРК та обласного значення, районах і часткове обслуговуються закладами загальнодержавного значення, підпорядкованими МОЗ, Мінтрансу, Мінпаливенерго, Державному лікувально-оздоровчому управлінню та Національній академії наук , тис. чол.	1360
Коефіцієнт коригування кількості населення адміністративно-територіальної одиниці, якому медична допомога частково надається відомчими закладами охорони здоров'я, що фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету	0,48
Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на охорону здоров'я для бюджету міст АРК та обласного значення і бюджету району, грн	
Тимчасовий коефіцієнт розподілу асигнувань на охорону здоров'я між бюджетами адміністративно-територіальних одиниць у розрахунку на одного жителя	0,876
Коефіцієнт диференціації рівня витрат на одного жителя	1,043
Кількість наявного населення міста на 1.01.09 р., тис. чол.	720
Кількість населення, що проживає в місті й частково обслуговується закладами загальнодержавного значення, підпорядкованими МОЗ, Мінтрансу, Мінпаливенерго , тис. чол.	69
Розрахунковий обсяг видатків на охорону здоров'я бюджету міста на 2009 рік , тис. грн	

Задача 13

Розрахуйте прогнозний обсяг видатків з бюджету міста на утримання органів управління за даними табл. 12.7.

Таблиця 12.7

Розрахунок прогнозного обсягу видатків з бюджету міста на утримання органів управління

Показник	Значення
Розрахунковий обсяг видатків усіх місцевих бюджетів на утримання органів управління на 2009 р., тис. грн	488704
Частина видатків бюджетів міст АРК та обласного значення на утримання органів управління у загальному обсязі видатків на цю мету	0,431
Кількість населення всіх міст АРК та обласного значення на 1.01.08 р. , тис. чол.	21520
Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на утримання органів управління з бюджетів міст АРК та обласного значення	
Кількість населення міста на 1.01.08 р., тис. чол.	913
Коригувальний коефіцієнт для бюджету міста	0,68
Розрахунковий обсяг видатків бюджету міста на утримання органів управління, тис. грн	

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Конституція України, затверджена Верховною Радою України від 28.06.96 р. за № 254/96-ВР//ВВРУ.—1996. —№ 30 — С. 54.
2. Бюджетний кодекс України // ВВРУ.— 2001.— № 37. — С. 23;№38.— С.65.
3. Базілевич В.Д. Державні фінанси: навч. посіб. / В.Д. Базілевич, Л.О. Баластрик. — К.: Атака, 2002.— 63 с.
4. Бак Н.А. Регулювання міжбюджетних відносин як складова бюджетного регулювання / Н.А. Бак // Фінанси України.— 1999.— № 5.— С. 95.
5. Іванов В.М. Бюджетна система України: навч. посіб. / В.М. Іванов. — К.: МАУП, 1999. — 172 с.
6. Єпіфанов А.О. Бюджет і фінансова політика України. / А.О. Єпіфанов, В.І. Сало, І.І. Д'яконова. — К.: Наук. думка, 1997.— 303 с.
7. Бескид Й.М. Бюджетна система України: навч. посіб. / Й.М. Бескид, С.І. Юрій. — К.: НИОС, 2000.— 250 с.
8. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. / Ю.В. Пасічник. — К.: Знання-Прес, 2002.— 495 с.

Фролов Євген Андрійович
Павленко Тетяна Юріївна
Берднікова Алла Леонідівна
Мотін Володимир Вікторович
Попов Євген Валерійович

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Редактор А.М. Ємленінова

Зв. план, 2009

Підписано до друку 04.03.2009

Формат 60X84 1/16. Папір офс. № 2. Офс. друк

Ум. друк. арк. 3. Обл.-вид. арк. 3,37. Наклад 150 прим.

Замовлення 68. Ціна вільна

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

61070, Харків-70, вул. Чкалова 17

<http://www.khai.edu>

Видавничий центр «ХАІ»

61070, Харків-70, вул. Чкалова 17

izdat@khai.edu